

Alpár Vera

Szociális munka közösségekért, közösségekben

A követelménymodul megnevezése:

Személyes gondoskodási feladatok az alap- és szakosított ellátások területén

A követelménymodul száma: 1853-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-013-50

SZOCIÁLIS MUNKA KÖZÖSSÉGEKÉRT, KÖZÖSSÉGEKBEN

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Korábban az ember beleszületett egy kialakult közösségbe, annak értékrendszerébe, ahol mindenki mindenkit ismert, társadalmi helyzete többé-kevésbé meghatározta lehetőségeit, egész életútját, például a faluközösség, a szociális környezet kontrollja kényszerítette a beilleszkedésre és ezért elismerést nyert el és biztonságban érezhette magát. Sokan ugyanabban az utcában éltek le életüket, ahol megszülettek, folytatták szüleik foglalkozását, szokásait, a társadalmi réteg rítusait, amelyekhez tartoztak, zárt, de biztonságot és elismerést nyújtó, áttekinthető közösségben éltek.

A nagyvárosok keletkezése, a mobilitás hihetetlen felgyorsulása, majd a tömegkommunikáció információ-áradata a biztonságot adó, hovatartozást támogató struktúrák fellazulásához illetve felbomlásához vezetett. Ezzel az egyén számára az áttekinthetetlené vált szoros és tágabb környezete. A mai (posztmodern) társadalomban, az értékek megkérdőjelezésével, rohamos változásával, az egyén *identitása*¹ az elbizonytalanodott, a tájékozódás a világban megnehezült.

A család kiscsoportja mellett a serdülő fiatalnak és a felnőttnek meg kell találnia a helyét a társadalomban, a nagyobb közösségekben, mint a munka világa, a vallási, nemzeti, kulturális közösség, amelyekkel való azonosulás az én-identitást jelentős mértékben alakítja. Az egyén érett, biztos identitása előfeltétele a kritikus, az én-azonosságot nem felváltó csoport-identitásnak. A csoport-hovatartozás a társas-identitás kérdésére.

A mi feladatunk olyan közösségek létrehozása, működtetése, amely fejleszti az egyént, a környezetét, kapcsolatrendszerét, és mindezt nem kényszerítő hatásokra, hanem érzelmi, értelmi, szociális közérzetének és helyzetének javítása céljából. Tehát ahhoz, hogy a közösségekért a közösségekkel együttműködve tenni tudjunk, ismernünk kell a szakmai hátteret, az értékteremtés és a közösségképzés módszertanát. Ehhez ad segítséget ez a tankönyv.

¹ A szövegben az első előfordulásakor dőlt betűvel írt kifejezések, idegen szavak értelmezése a "Szakmai információtartalom" fejezet végén található.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

Történelmünk igen nagy részében az emberiséget csoporttársadalmak jellemezték, amelyben az egyén közösségek nélkül nem tudott létezni. A népeségrobbanás következtében felbomlottak ezek a szervesen kialakult társadalmi egységek. Ennek következtében mára az a jellemző, hogy minden ember számtalan csoport tagja. Ilyen lehet a család, a rokonság, egy baráti társaság egy iskolai osztály a munkahely, a faluközösség, egy lakóközösség és még egy internetes fórum is. Ezek a csoportok folyamatosan alakulnak és szűnnek meg körülöttünk, így az egyén gyakran úgy érzi, hogy nem tartozik sehova, pedig biológiai lényünk egyik legalapvetőbb szükséglete a valahová való tartozás (biztonság) szerinti emberi kapcsolatok, *interakció* iránti vágy. Ez az egyik motorja a csoportok, közösségek szervezetek kialakulásának.

Fontos látni, hogy az egyének halmazát, a csoportot, a közösséget, a szervezetet mint a társadalom alrendszerit nem lehet egymástól mereven elhatárolni. A különböző szerveződések között elsősorban minőségi különbségek vannak. Az is meghatározó, hogy milyen szempontból próbáljuk megtenni ezt a lehatárolást, tananyagunkban elsősorban a csoport- és közösségvezetők szempontjából közelítjük meg ezeket a kategóriákat.

Ezt a minőségi különbséget elsősorban a tagok közötti kapcsolat, viszony. Interakció minőségében lehet tetten érni.

1. Az egyén

Az azonosságtudat, hogy ki és mi vagyok, hogy én én vagyok az egyéni, én-identitás problémaköréhez tartozik és a pszichoanalitikus én-pszichológia, vagy újabban a szelf-pszichológia (nárcizmus-elmélet) tárgya. A lelki fejlődés folyamán az én a korai majd későbbi emberi kapcsolatokban, társas interakciókban nyert, érzelmileg is színezett tapasztalatok alapján, az identifikáció lelki mechanizmusa segítségével alakul. A szülőkkel és egyéb jelentős személyekkel (rokonságban, óvodában, iskolában stb.) való részleges identifikációk vagy ellen-identifikációk lelki struktúrákká válnak és formálják a fejlődő ént. Ezt a folyamatot a szociológia szocializációnak nevezi. A korai identifikációk pozitív, de negatív elemeket is tartalmazhatnak és ellentmondásosak is lehetnek, ami konfliktusok és későbbi károsodás forrása lehet.

Ha sikerül túlnyomóan pozitív tapasztalatok alapján felépíteni az identifikációk rendszerét, kialakul az "ősbizalom", ami a lelki egészség egyik legfontosabb alapja. Az ősbizalom előfeltétele az autonómiának, az infantilis teljes függőséget az önállóság irányába való fejlődés váltja fel. Ez lehetővé teszi az én számára az önálló kezdeményezést. Három tényező: az ősbizalom, a függetlenség és a kezdeményezés a lelki egészség előfeltétele. Ha a korai kapcsolatban a negatív tapasztalatok vannak túlsúlyban, akkor az ősbizalom helyett "ősbizalmatlanság" alakul ki, amelyik megnehezíti, vagy megakadályozza az önállóság és a kezdeményezés fejlődését is.

A lelki fejlődésben stabilabb fázisok váltakoznak labilisabbakkal. A gyermekkor utolsó fázisa a serdülőkor. Mint tudjuk, legtöbbször saját, vagy gyermekeinkkel való tapasztalatból is, ez sok esetben hosszantartó, dramatikus, labilis fejlődési szakasz a fiatal életben, ez a felnőtté válást megelőző haladéknak is nevezik.

A felnőttkori identitás tehát nem egyszerűen korábbi azonosulások összessége, hanem azok átformálása, integrációja újabb identifikációkkal. Itt az egykorúak csoportja és a család keretein túlmutató társadalom játszik lényeges szerepet. Ha ez az intenzív munka, az öntevékenység az identitás elnyeréséért nem, vagy csak részben sikerül, identitás-válság, többé-kevésbé súlyos identitás-diffúzió következhet.

Az egyén szempontunkból a csoport egyik tagja. Minden egyes egyén hozza magával a saját személyiségét, a saját értékeit, hiteit, meggyőződéseit, tapasztalatait, készségeit, tudását a csoportba. Ennek következtében akár új csoport alakul, akár csak új ember(ek) érkeznek a csoportba, elindul az egyének valóságképének (világképének) egyeztetése. Ennek a célja egy közös "nyelv", egy közös valóságkép kialakítása, amely biztonságot ad az emberek közötti interakcióban, és a későbbiekben alapja lehet a közös cselekvésnek. Az egyén ezúton új folyamatokat, beszélgetéseket, szempontokat, értékeket, szabályokat, stílust hoz be a csoportba, és így alakítja a csoport kultúráját. Amikor a közös valóságkép egyeztetése eléri egy olyan pontot, amikor a csoportot alkotó emberekben megjelenik a közösség érzése, akkor megszületik a csoport.

A megrendült identitású egyén, különösen, aki nem rendelkezik jól megalapozott, biztos én-identitással, hajlamos arra, hogy ideológiákba kapaszkodjék és ideológiákat képviselő csoportokkal azonosítsa magát. Az egyik csoporthoz való odatartozás, kritikátlan azonosulás *intoleranciához* vezet, a másik, más véleményével veszélyezteti az én identitásomat, ezért harcolnom kell ellene, ki kell zárnom az én csoportomból. Ez egy merev, stabil, de nem fejlődőképes, zsákutcába vezető identitáshoz vezet, amely azért veszélyes, mert nem építkező, hanem romboló identitássá válik.

Azt hogy az egyén hogy látja, értékeli magát, erősen befolyásolja, hogy mely közösség(ek) tagja és hogy látják, hogyan ítélik meg más közösségek képviselői. Ezzel a problematikával a szociológia és szociálpszichológia foglalkozik a *sztereotípiák* és a velük összefüggő előítéletek kutatásával.

Az identitás kialakítása társadalomtudományi értelemben nem magányos spekuláció eredménye, hanem a szocializációs folyamat társadalmi terméke. Az egyének a társas interakciók során, mások reakcióit megtapasztalva ébrednek saját létük tudatára, s ezekből a tapasztalatokból építik fel énjüket. Az így létrejövő identitás különböző, gyakran egymásnak ellentmondó elemeket foglal magába, az összetartozás kialakítása komoly erőfeszítéseket igényel. Tradicionális társadalmakban általában kötöttebb, a közösség által szigorúbban meghatározott elemekből épül fel az identitás, mint a modern társadalmakban, ahol már évszázadok óta téma az identitás válsága. Az identitásnak fontos alkotóeleme a csoport-hovatartozás, a szűkebb értelemben vett társas identitás. A társas identitás egy csoporttal való azonosulás, tehát az "én" "mi"-vé alakítása." A sikeresen kialakult identitás-érzés jó közérzetet eredményez és pozitív öntudatnak és önérzetnek az alapja. Az egyén önmagáról alkotott képe nagymértékben megegyezik a képpel, amelyet mások nyerne rőla. A személyiség autentikus, hiteles, identitása biztos, de rugalmas, fejlődőképes, nem függ ideológiáktól, nem könnyen félrevezethető, elcsábítható, álláspontját határozottan tudja képviselni, de képes a párbeszédre is. A lelki fejlődés dinamikus folyamat, amely nem fejeződik be a serdülőkor végével, hanem az egész életen át tart és a felnőtt élet különböző szakaszaiban különböző feladatok elé állítja az egyént. Ez később is identitás-krízisekhez vezethet, amíg az egyén meg nem találja helyét az új életszakaszban. Tehát a felnőtté válással elnyert identitás nem végleges, hanem az egész élet folyamán tovább alakul. Ennek ellenére az identitás egy pszichológiai konstans: az egészséges ember mindig ugyanakkor a személynek, önmagával azonosnak érzi magát.

2. A közösség

a. A közösség fogalma, jellemzői

A 19. század végén alkotó német szociológus, Tönnies a csoportnak két fajtáját közösségnek és társaságnak nevezte. A közösség jellegű csoportokban a kapcsolatok személyesek, érzelmileg mélyebbek, jellemző rájuk az összetartozás, a *konformitás*, a kontrol. Ezzel szemben a társaságok kevésbé vonják be tagjaikat, formálisabb és személytelenebb csoportok.

A társadalomtudományokban az érték, a kultúra, az életmód gyűjtőfogalmihoz hasonlóan a közösségnek is tengernyi irodalma van. Értelmezése egyszerűen megkerülhetetlen. Definiálja - vagy mint meghatározásra sem szoruló evidenciát használja - a teológia, a filozófia, a história, az etnográfia, a kultúrantropológia, a szociológia, a szociálpszichológia, a politológia, a pedagógia és az andragógia, hogy csak azokat a stúdiumokat soroljuk, amelyek számára központi fontosságú fogalomnak számít.

Ha valamelyest áttekinthető rendet akarunk tenni ezen egymástól jelentősen eltérő közelítésmódok között, akkor legalább három csoportot kell megkülönböztetnünk. Egy időrendi, történetileg kialakult (diakrón), egy szociológiai, csoportdinamikai (szinkrón) és egy értékelméleti (axiológiai) változatot.

A közösség intenzív, szoros kapcsolatokat, viszonyokat jelent a csoporttagok között. A közösség az egyén számára nem csak eszközzé, hanem céllá is válik. Olyan eszközzé, céllá, amelyben jelen van a magány leküzdése, a társas szükségletek kielégülése, a másoknak való segítség igénye, és ezáltal a mások számára hasznossá válás igényének kielégülése, a másokkal való törődés alapján kialakuló öröm és bánat, a tenni vágyás, általában az érzelmi gazdagodás szüksége is. Fontos jellemzője a közösségnek, hogy a benne lévő emberek közösséget vállalnak az életük teljességében, ezáltal olyan "intézmények" jönnek létre, amelyek segítik az emberek megélhetését, szabadidejének eltöltését, a gyerekek nevelését, a háztartási gondok megoldását. Ezáltal a közösségben élő emberek teljesebb életet élnek, mint a közösség hiányát megélők. Fontos, hogy a közösségek csak közös érdeke mentén, közösen elfogadott erkölcsi alapokra fektetve jöhetnek létre. A fentiekből látszik, hogy az a közösségi érzés, ami egy közösséget összetart, sokkal többet jelen, mint csupán a "mi" érzése, úgy is mondhatjuk, hogy a csoportban megjelenő "mi" érzés tovább gazdagszik, mélyül az egymásra utaltság, az együtt, egymásért élés érzésévé.

A közösség

- az egymással tartósan együttműködő személyek
- érdek- és értékalapú,
- belátható méretű csoportja.

E meghatározás rugalmasságát persze erénynek is, fogyatékoságnak is tekinthetjük. Nem biztos, hogy valamennyien ugyanarra az időtartamra, tevékenységcsoportra és nagyságrendre gondolunk a tartós együttműködés és belátható méret fogalmak értelmezésekor. De ez nem is baj, hiszen nagyon sokfajta közösséggel találkozhatunk szűkebb-tágabb környezetünkben. Elég, ha itt megállapodunk abban, hogy az együttműködés rendszeres kommunikációt és sokoldalú kölcsönhatást jelent, ami az egyet nem értést, vitát, konfliktusos viszonyt ugyanúgy magában foglalja, mint a szívélyes egyetértést, a segítségnyújtást, a termékeny kooperációt. Ahogyan az például egy normális családban tapasztalható. Hiszen éppen a tartósság az, ami megkülönbözteti a fenti viszonyokat az alkalmi, véletlenszerű érintkezésektől. A belátható méret már nehezebben megfogható, hiszen mi, emberi lények nagyon jelentősen különbözünk egymástól nyitottság-zártság tekintetében a társadalmi kapcsolatokban. Ezért elég, ha a fenti szövegösszefüggésben értelmezzük a dolgot, vagyis ha akkora kört rajzolunk magunk köré, amelynek határain belül még személyesen ismerjük egymást. Így a két-háromfős csoporttól (elemi család, barátság, szerelem) a helyi közösségig (falu, kisváros, lakótelep) nyújtózkodhatunk fogalmi erőlködés nélkül. Ezenkívül vannak absztrakt, eszmei, szimbolikus, virtuális közösségek, amelyek lehetnek nagyon is létezőek és fontosak számunkra (haza, nemzet, emberiség stb.), csak jelenlegi tárgyunk (a közösségfejlesztés elmélete és gyakorlata) szempontjából foglalkozunk most ezekkel kevesebbet.

Végül marad az érdek- és értékközösség, mint az összetartozás meghatározója. Valójában ez a legfontosabb eleme a meghatározásnak. A közös érdek rendkívül fontos erőforrása a közösségi aktivitásnak. Ám egy bankrablásra szövetkezett, korrekt, bűnöző csoport is ezt tartja szem előtt. Az értékazonosság messze túlmutat a partikuláris érdekeken, mivel egy nagyobb közösség nembeli értékeit tartja irányadónak. Az az optimális helyzet, ha az egyéni, a közösségi és a nembeli érték egybeesik, ám ha ez nem lehetséges, az élenjáró egyén és közösség alárendeli önző, partikuláris szempontjait a magasabb értékeknek. Ez különbözteti meg a bandát a közösségtől. Ez az *axiológiai* dimenzió – amelynek bővebb kifejtésére itt nincs mód – a közösségi lét elengedhetetlen feltétele. Ez az a rejtett minőség, amelynek kifejlesztése megér minden önfeláldozó erőfeszítést.

"A közösség fogalmára különböző jelentésváltozatok rakódtak a történelem során, s épp a közelmúltunk bővelkedett olyan példákkal, melyben a közösségiség magasra emelt, ideologikus mércéjét meg sem közelítette a társadalmi gyakorlat, következésképp a közösségideál elvont, eszményi maradt. A fejlesztés szótól való ódzkodás is negatív történelmi tapasztalataink eredménye, hiszen átéltük, miként akarnak „új típusú embert” kifejleszteni, kinevelni. Mindezek a történelmi tapasztalatok önmagukban is szükségessé tennék e fogalmak leporolását, újraértelmezését, érvényességi körük kiterjesztését. Ezt a szükségszerűséget teszik aktuálissá újonnan szerzett történelmi tapasztalataink, amelyek merőben új társadalmi értékmezőt vonnak e két fogalom köré. S szükséges végül e fogalmak elemzése, mert – mint mondtuk –, ezek a közösségfejlesztés alapfogalmai, pillérei, s amelyben a közösség leggyakrabban úgy fogalmazódik meg, mint hiány, mint ami nincs, de kívánatos lenne, hogy legyen, sőt: előhívható, fejleszthető.” – írja Vercseg Ilona a *Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak* című módszertanában.)

b. A közösség, mint egyének szerveződése

Jack Rothman, a közösségi szociális munka atyja megkülönbözteti a közösségszervező módszerek három irányzatát, modelljét:

- Közösségfejlesztés
- Közösségtervezés
- Közösségi cselekvés vagy akció

Most nézzük meg a Rothman-féle közösségi munka tipológiákat egy táblázat segítségével, amely tömören foglalja össze ezek legjellemzőbbjeit:

	“A” modell közösségfejlesztés	“B” modell közösségi tervezés	“C” modell közösségi cselekvés
1. A közösségi akciók célja	Önsegítés, közösségi készségek (ki)fejlesztése, integráció) Folyamatcélok	Az alapvető közösségi problémákra irányuló problémamegoldás Feladatcélok	A hatalmi viszonyok és erőforrások elosztásának megváltoztatása Folyamat- és feladatcélok
2. A közösségek szerkezetére és problémahelyzetekre	Anómiás, széttöredeztettség, kapcsolatok és demokratikus	Alapvető szociális problémák (mentális, egészségügyi, lakásügyi,	Hátrányos helyzet, igazságtalanság, egyenlőtlenség,

vonatköző feltevések	problémamegoldó készségek hiánya, merev hagyománytartó közösség	szabadidős	megfosztottság
3. Az alapvető változások elérési módja	Saját problémáik megfogalmazásába és megoldásába bevonni a helyi lakosokat	Adatgyűjtés a helyi problémákról, döntéshozatal a továbblépés legcélszerűbb irányáról	A célok tisztázása, az emberek megszervezése az ellenséges célok legyőzése érdekében
4. Jellegzetes változtatási taktikák és módszerek	<i>Konszenzus</i> : a közösség csoportjai közötti érdekegyeztetés folyamata	Konszenzus vagy konfliktus	Konfliktus vagy küzdelem: érdekközvetítés, közvetlen akció, tárgyalás
5. A szociális munkás szerepe	Képessé tevő, katalizáló, koordinátor, a közösségi problémamegoldás és az etikai értékek tanítója	Adatgyűjtő és elemző, tényfeltáró, programmegvalósító, ösztönző	Aktivista, közbenjáró, lázító, agitátor, ügynök-alkusz, tárgyalópartner, partizán
6. A változtatás eszköze	Feladatorientált kis csoportok mozgósítása	Formális szervezetek és adatok kezelése	Tömegszervezetek és politikai folyamatok mozgatója
7. A hatalmi helyzetben levők irányában mutatott beállítódás	A hatalmi helyzetben levők, mint a közös cél érdekében együttműködők	A hatalmi helyzetben levők, mint munkáltatók és szponzorok	Az akciók (külső) célpontja a hatalmi struktúra: korlátozandó vagy megbuktatandó elnyomók
8. A közösség határainak értelmezése	A földrajzi értelemben vett helyi közösség egésze	A helyi közösség egésze vagy része (a "funkcionális")	A közösség egy része
9. A közösség alcsoportjainak érdekeire vonatkozó alapfeltevések	Közös érdekek vagy kibékíthető ellentétek	Összeegyeztethető vagy konfliktusos érdekek	Nehezen összeegyeztethető (ütköző) érdekek, erőforráshiány
10. A közérdekről vallott elképzelés	Racionalista, átfogó	Idealista, átfogó	Realista, egyéni
11. A megbízókról, kliensekről alkotott kép	Állampolgárok	Fogyasztók	Áldozatok
12. A megbízók (kliensek) szerepéről vallott felfogás	Résztevők (egy kölcsönös problémamegoldó folyamatban)	Fogyasztók vagy kedvezményezettek	Munkáltatók, megbízók, tagok

1. feladat

Próbálja meg a táblázat alapos tanulmányozása után elhelyezni a három oszlop valamelyikébe (az utolsó – jelzett – feladatsorban) elhelyezni a következő közösségtípusokat:

- Munkahelyi kollektíva,
- Hagyományőrző faluközösség,
- Anonim alkoholisták,
- Viselkedésproblémás osztályközösség,
- Környezetvédők,
- Nagycsaládosok egyesülete,
- Sakkjátékosok klubja,
- Vastüdővel élők érdekvédelmi csoportja.

A közösségfejlesztés előfeltételezi az emberek széles körének részvételét a helyi közösség célmeghatározásában és az akcióban ily módon elősegítve a társadalmi változások optimális megvalósulását.

A közösségfejlesztés (Vercseg Ilona-féle) fejlődés-konceptiója:

- Nem hiszünk abban, hogy a gazdasági növekedés meg fogja oldani a helyi közösségek problémáit. Sőt, úgy tapasztaljuk, hogy a gazdasági növekedés nemhogy nem könnyíti meg az emberiség életét, hanem még fokozza is a környezeti problémákat, a szegénységet, az emberek egymás elleni kijátszottságát.
- Egyetértünk az angol közgazdással, Ernst F. Schumacherrel (1966), aki szerint „a fejlődés nem a javakkal kezdődik, hanem az emberekkel, az emberek tanultságával, szervezettségével és fegyelmével. E három nélkül minden erőforrás rejtett, kiaknázatlan, pusztán lehetőség marad.”

- A közösségfejlesztés fejlődés-konceptiója sokban megegyezik a fenntartható fejlődés fogalmával. A kicsi, a hagyományokhoz, a tapasztalatokhoz kapcsolódó helyi és lehetőleg közösségi megoldásokban hiszünk, amelyekben megjelenik az önszerveződés és az önszervezés, s amelyekhez szükséges a korábbi tudás továbbfejlesztése, a művelődés, a nyitott gondolkodás és a cselekvő életforma. Úgy gondoljuk, hogy nekünk a nem állami szintű együttműködésre kell helyeznünk a hangsúlyt, tehát a pénz és a nagyhatalmak által irányított világot egy nem államilag (együtt)működő világ felé kell közelítenünk. Lehet, hogy mindez utópisztikusan hangzik, de ezek a törekvések kis részben már megvalósultak, vagy legalább megfogalmazódtak, gondoljunk csak a riói környezetvédelmi konferenciára vagy a koppenhágai nonprofitálkozóra. Megkezdődött tehát egy globális összefogás. Jól tudjuk, hogy ez milyen törekeny dolog, de mégis, ennek a nagyhatalmak és a pénz által szabályozott világnak változnia kell, s úgy érezzük, hogy amit megtehetünk, azt meg kell tennünk a változás érdekében.
- Végül és mindezekkel összhangban úgy gondoljuk, hogy az emberek gazdasági, politikai vagy kulturális kiszolgáltatottságának, függőségének csökkentését elő kell segíteni, s a közösségfejlesztés ebben is segítségünkre lehet.

A közösségfejlesztés szakmai profilja

- A közösségfejlesztés vagy közösségszervezés felfogásunkban elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akiknek bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat.
- Nem tartjuk közösségfejlesztésnek a szervezet- vagy csoportfejlesztést, tehát azt, amikor egyetlen emberi társulás életében akarunk minőségi változásokat elérni.
- A közösségfejlesztés lényege a lokalításban, a helyi, településszintű vagy regionális cselekvésben és fejlesztésben jelölhető meg.

A közösségfejlesztés főbb jellemzői

- Mint alkalmazási terület: alkalmazza a településszociológia, a településtervezés, a néprajz, az antropológia, a pedagógia, a szociálpszichológia, a jog és a gazdaságtan egyes felismeréseit és módszereit;
- a határterületein lévő főbb szakmák: közművelődés, szociálpolitika, közösségi szociális munka, kommunikáció, felnőttoktatás, településtervezés, településmenedzsment;
- az eredményeként megjelenő jellemző tevékenység mindaz, amit a lakosság önmaga végez el annak érdekében, hogy önmagán segítsen;

- főbb partnerei: civil szervezetek, önkormányzatok és társulásaik, regionális kutatási központok, a munkaügy és a vállalkozásfejlesztés szervezetei, képzési szervezetek, információs adattárak;
- kulcsszavak, amik a leginkább jellemzik:
 - közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi (szociális) munka;
 - közösség, fejlődés, lokalitás, nyilvánosság, információ;
 - helyi fejlesztés, társadalmi tervezés, társadalmi akció, helyi cselekvés, szomszédsági munka, kistérségi és regionális fejlesztés, városfejlesztés, közösségi gazdasági fejlesztés;
 - civil társadalom, önkéntesség, önszolgálat, érdekérvényesítés, részvétel, partnerkapcsolatok építése.

Módszerek, alkalmazható eljárások

- A közösségfejlesztési folyamat egy településen a lakosság aktivizálásával kezdődik, majd a problémák felismerésével és azok nyilvánossá tételével folytatódik, melynek során mind többen kapcsolódnak a folyamathoz, és eljutnak a közösségben megfogalmazódó feladatok felismeréséhez, tervezéséhez és közösségi megoldásához.

Aktivizáló módszerek

- a helyi önszervező körök mozgalmak kialakítása - pl. párbeszéd körök, helytörténeti, településszépítő, környezetvédő, természetvédő stb. mozgalmak;
- a helyi jelentős személyiségekkel való egyéni és nyilvános, csoportos beszélgetések;
- a helyi emberi erőforrások - tapasztalat, tehetségek és tudás - feltárása és megjelenési formájaként pl. a közösen szerkesztendő "tankatalógus", helyi orgánus;
- a település humán, természeti és gazdasági erőforrásait felmérő és aktivizáló közösségi felmérés;
- a lakossági cselekvési, fejlesztési terv készítés;
- a "jövőkép" módszere;

A helyi nyilvánosságot szervező módszerek között - az előbbiektől el nem választható módon - elöl állnak a helyi újságok, a kábeltévé és a közösségi rádiózás módszerei.

Az együttműködést fejlesztő módszerek

- Elsősorban az "ők" (hivatal) és a "mi" (lakosság) közötti együttműködésre, de a szakemberekkel, a partnerintézményekkel, s az egymással való együttműködésre is gondolunk. E módszerek erőteljesen érintkeznek a nonprofit szektorban egyre inkább publikált módszerekkel is: nyomásgyakorlás, döntések előkészítése, ülések levezetése, mindenfajta helyi cselekvési technikák.

- Gazdaságfejlesztő módszereink is kezdenek kibontakozni. Itt elsősorban a közösség humán és fizikai erőforrásainak feltárására és fejlesztésére vállalkozunk, hogy ezekből megfelelő gondozás után helyi közösségi gazdasági vállalkozások jöjjenek létre.
- Mindezeket megelőzendő, a települések megismerésére és feltárására is kialakultak módszerek, ezek általában a településszociológia, a statisztika, a helytörténet stb. módszereivel a verbális és nem verbális adatok feltárásából és elemzéséből állnak.

i. Közösségi tervezés

J. Rothman szerint a közösségi tervezés tartós társadalmi problémák technikai problémamegoldó folyamata, melyet az ésszerűség, a tudatos előrelátás, az ellenőrzés alatt tartott, kontrollált folyamat jellemez.

A közösségi tervezés technikai, módszertani megoldásokkal válaszolt a javak és szolgáltatások elosztásának egyenlőtlenségi problémájára. Az adminisztratív és eljárási kérdésekre koncentrált. Eredményeik gátja saját struktúrájuk volt.

Az Állampolgári Tanács módszer (továbbiakban ÁT) tapasztalataink szerint kiválóan alkalmas egy közösség véleményének, igényeinek hiteles, és minden résztvevő számára érthető megfogalmazására. Reprezentativitásából adódóan az ÁT pontos képet nyújt egy tervezett döntés, vagy egy megvalósítandó fejlesztési koncepció közösségi támogatottságáról/elutasítottságáról. Mivel a helyi közösség véleményét magas minőségben, jól artikuláltan és szervezett formában jeleníti meg, ezért a véleményüket, igényeiket ilyen formában kifejező helyi civilek a későbbi döntési, tervezési és megvalósítási folyamatokban a választott döntéshozó testületekkel egyenrangú partnereként képesek együttműködni.

A lakosság ilyen módon való bevonása a tervezési és döntési folyamatokba erősen növeli a későbbi projektek hitelességét, elfogadottságát, és a közösség általi támogatottságát. Biztosítja, hogy a projekt valós igényeken alapuljon, és ezeket az igényeket minden érintett számára elfogadható és támogatott eszközökkel, módszerekkel elégítse ki.

A módszer garantálja, hogy a bevonás magas szintjének köszönhetően nő a helyi közösség tagjainak aktivitása, az ilyen módon megalapozott projekt későbbi megvalósításában cselekvő közreműködőként lehet rájuk számítani. A módszer alkalmazása az egy konkrét probléma feldolgozása során elérhető közvetlen eredményeken túl az egész közösség számára hasznos, hosszú távú pozitív hatásokkal jár. Konszenzusos elvének köszönhetően erős pedagógiai hatással bír. A konstruktív és eredményekkel járó együttműködés tapasztalata megalapozza az ilyen típusú együttműködés jövőbeni igényét.

2. feladat:

Közösségi munka megtervezése

Három-négy fős csoportokban dolgozzunk ki egy közösségen belül a közösségért végezhető fejlesztő munkát a következő szempontrendszer lépései szerint:

1. A közösség jelenlegi állapotának bemutatása

- előtörténet (kialakulás, működés, formális és informális hagyományok)
- probléma bemutatása
- kívánt változás (valamennyi csoporttag szemszögéből)

2. Ábrázoljuk a közösség szerkezetét közösségtérképen a következők szerint:

- hatalmi szerkezet
- belső kapcsolati háló
- külső kapcsolati háló

3. A megoldandó feladat leírása

4. Elvárt eredmények, értékelési szempontok

5. A feladat megoldásának tervezett lépései

6. Bevonandó személyi kompetenciák, felhasznált eszközök

7. A nyomonkövetés módszerei, eszközei

1. _____

2.

3.

4.

5.

MUNKANYAG

6.

7.

ii. Közösségi cselekvés

A közösségi cselekvés vagy akció szerinti megközelítés azt feltételezi, hogy léteznek olyan jogfosztott, elhanyagolt népcsoportok, akiket meg kell szervezni, hogy adekvát követelésekkel tudjanak fellépni. Ez azon erőfeszítésekből nőtt ki magát, amelyekkel a belső városrészek szomszédságait próbálták megszervezni azért, hogy életfeltételeiken változtassanak a fennálló hatalomra történő nyomásgyakorlással. Ennek a modellnek a lényege Alinsky olvasatában a hatalomra történő nyomásgyakorlás, amely alapvető változásokat kíván létrehozni a társadalmi gyakorlatban, a fő intézményekben, az anyagi javak és a hatalom újraelosztásában.

Yossi Korazim ezt a modellt csak nagyon ritkán használja, mert általában a közösségi munkát el lehet végezni az első két fázisban.

Amennyiben jól diagnosztizáltuk a problémát és sikeresen elértük a közösséget, akkor már hatékony tud lenni a beavatkozás. A nehézséget az jelenti ha mindezek ellenére nem megy a munka. A stratégia lényege ebben az esetben az, hogy konfliktusos helyzetet kell teremteni a hatalommal szemben, ilyen módon kikényszeríteni azok figyelmét.

3. feladat:

Kutatás

Nézzon utána az interneten a fentiekben – vagyis az eddigi tananyagban – említett kutatók közül legalább három munkásságának! Jegyzetelje ide a lényegét.

MUNKATANANYAG

Összefoglalás

Amikor egy közösségről beszélünk, akkor egyúttal azokról az egyénekről is szó van, akik a közösséget alkotják. Az egyén és a közösség, illetve a közösség tagjai tehát szükségszerűen valamilyen kapcsolatban állnak egymással, függetlenül attól, hogy kisebb (pl. családi) vagy nagyobb (pl. lakóhelyi) az adott közösség. Ennek a viszonynak az alapja az egyének, emberek együttműködése. Az egyik értelmezés szerint a közösség az emberi együttélés és együttműködés történelmi formája. Az ilyen közösséghez való tartozás alapja a beleszületés, a véletlen és ritkán a szabad választás. Az értékszemponitú értelmezés szerint a közösség az emberi együttműködés legmagasabb rendű formája és olyan társulás, melyet autonóm személyiségek szabadon hoznak létre. Az egyén az ilyen társuláshoz nem beleszületés vagy véletlen, hanem önálló döntés útján csatlakozik.

Az ember alapvetően társas lény, ezért természetes igénye a közösségi lét, a közösségben való létezés. A közösség szabad megválasztását nemcsak ez a szükséglet befolyásolja, hanem jelentős mértékben a közös érdekek és értékek. Azok a közösségek, amelyekbe az egyén beleszületik vagy véletlenül belekerül, közös érdekek és értékek mentén jöttek létre. A közösség célja tehát egyrészt, hogy kielégítse az egyén közösségszükségletét, másrészt valamilyen a társadalom számára fontos feladat teljesítése. Ilyen módon például az iskola mint közösség lényeges szerepet játszik az egyén fejlődésében, egyúttal azonban a társadalmi szintű oktatás és nevelés feladatát látja el.

A közös érdekeken és értékeken kívül vannak más általános jellemzői is a közösségnek. A közösségek általában közös célok vagy feladatok érdekében jönnek létre. A közös célok eléréseért a közösség tagjai közös döntéseket hoznak, közös lépéseket tesznek. Nagy jelentőségű a közösségi (érzés) tudat(a), vagyis az említett jellemzők létezésének tudata, hiszen ezáltal a tudat által válik lehetővé a közösség (hatékony) működése.

A közösségi tudat jelzi, hogy a közösség fontos az egyén számára, illetve az egyén a közösség számára, ezért meghatározó, hogy sikerül e létrehozni, fenntartani, illetve fejleszteni azokat a közösségeket, melyek a negatív társadalmi tendenciák miatt (anómia, elidegenedés, rohanó életmód, stb.) nem jönnek létre, vagy elhalás fenyegeti azokat.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A tananyag célja, hogy a tanuló megismerje, átlássa és alkalmazni tudja a közösségi szociális munkával kapcsolatos eljárásokat.

Úgy tanulja e tananyagot, hogy sorban halad; a szükséges feladatokat megoldja, majd levonja a tananyaghoz tartozó következtetéseket! Ezt követően olvassa el többször az elméleti részt! A dőlt betűkkel írt szövegek, szemelvények fontos kiegészítéseket tartalmaznak az alap-tananyaghoz, mégsem részei annak. Amennyiben megértésük önnél nehézségekbe ütközik, nézzen utána a szakirodalomban, illetve kérje oktatója segítségét.

A tananyagban több idegen szó is szerepel, melyet fontos elsajátítani, hiszen a társszakmabeliekkel együttműködve rendszeresen találkozhatunk velük a gyakorlatban, és fontos, hogy megértsük és jó helyen használjuk azokat. Érdeemes az alábbi szószeretet megtanulni, hogy minden helyzetben alkalmazni tudjuk a témakörünk legfontosabb kifejezéseit.

IDEGEN SZAVAK, KIFEJEZÉSEK ÉRTELMEZÉSE

Kifejezés	Értelmezés
Anómia	A társadalomban a közös értékek, normák meggyengülését jelenti, azt az állapotot, amelyben a társadalom szabályozó hatása nem vagy nem eléggé érvényesül, pl. ha az egyén úgy látja, hogy csak helytelen eszközökkel érhet el megfelelő életkörülményeket, életminőséget.
Autonómia	Önállóság, függetlenség
Autoritás	Tekintély, befolyás
Axiológia	Értékelmélet, értékstan; az értékekre vonatkozó filozófiai elmélet: Egymásnak néha ellentmondó értékek közötti viszonyok vizsgálata, rendszerezése.
Dinamikus	Erőtéljes, lendületes, mozgásban lévő
Entitás	Tulajdonságok összessége, jellemzők
Extenzív	Kifelé haladó, terjeszkedő
Facilitátor	Magasan képzett szakember, aki rávezet a felvetetődő problémák megoldására; valamely folyamat vagy munka segítője
Identitás	Azonosságtudat; annak tudatosítása, hogy 'ki és mi vagyok', sőt először is, hogy 'én - én vagyok'.
Intenzív	Alapos, mélyenszántó, fokozott, erős, hathatós, belterjes
Interakció	Kölcsönös viszony, kölcsönhatás
Konformitás	Azonosság, megegyezés; egyformaság
Konszenzus	Egyezés, egyetértés, megállapodás
Kultúrantropológia	A személyiség kialakulását és formálódását konkrét közösségi viszonyok közt tanulmányozó tudomány
Szociálpszichológia	Társadalomlélektan

Szociometria	A társas kapcsolatok kutatásának, feltérképezésének tudományága.
Sztereotípiá	Általánosító, gyakran felszínes vélemény
Tipológia	Típustan; típusok meghatározására irányuló tudományos tevékenység
Tolerancia	Türelem, tűrőképesség
Intolerancia	Türelmetlenség, összeférhetetlenség

A tananyag elsajátításához aktivitás szükséges Öntől, ez az aktivitás a következő tevékenységekben ölt testet:

- Olvasott szöveg feladattal vezetett feldolgozása; olvasott szakmai szöveget kell megértenie, rendszerekben kell gondolkodnia, az olvasott szakmai szöveget a benne lévő feladatokhoz vezető útként értelmezve, problémaelemzésre, és problémafeltárássra van szükség.
- Önállóan kell információt gyűjtenie, értelmeznie; az önállóság persze relatív, mert a feladatok többségét munkatársként választott párban oldja majd meg.
- Mondatszintű kérdésekre írásban kell válaszolnia.
- A nehezen érthető, vagy ismeretlen kifejezéseket tartalmazó részekre – amennyiben talál saját maga számára ilyeneket – fogalmazzon meg egyértelmű kérdéseket, mely alapján utána tud nézni, illetve oktatója segítségét kérheti.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Melyek a közösségépítés aktivizáló módszerei?

2. feladat

Milyen módszerekkel lehet a közösség együttműködési hajlandóságát fejleszteni, elősegíteni?

3. feladat

Jellemezze a Rothman-féle modell alapján, hogyan lehet elérni alapvető változásokat a közösségekben!

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Aktivizáló módszerek:

- a helyi önszervező körök mozgalmak kialakítása - pl. párbeszéd körök, helytörténeti, településszépítő, környezetvédő, természetvédő stb. mozgalmak;
- a helyi jelentős személyiségekkel való egyéni és nyilvános, csoportos beszélgetések;
- a helyi emberi erőforrások - tapasztalat, tehetségek és tudás - feltárása és megjelenési formájaként pl. a közösen szerkesztendő "tankatalógus", helyi orgánus;
- a település humán, természeti és gazdasági erőforrásait felmérő és aktivizáló közösségi felmérés;
- a lakossági cselekvési, fejlesztési terv készítés;
- a "jövőműhely" módszere;

2. feladat

Az együttműködést fejlesztő módszerek:

- Elsősorban az "ők" (hivatal) és a "mi" (lakosság) közötti együttműködésre, de a szakemberekkel, a partnerintézményekkel, s az egymással való együttműködésre is gondolunk. E módszerek erőteljesen érintkeznek a nonprofit szektorban egyre inkább publikált módszerekkel is: nyomásgyakorlás, döntések előkészítése, ülések levezetése, mindenfajta helyi cselekvési technikák.
- Gazdaságfejlesztő módszereink is kezdenek kibontakozni. Itt elsősorban a közösség humán és fizikai erőforrásainak feltárására és fejlesztésére vállalkozunk, hogy ezekből megfelelő gondozás után helyi közösségi gazdasági vállalkozások jöjjenek létre.
- Mindezeket megelőzendő, a települések megismerésére és feltárására is kialakultak módszerek, ezek általában a településszociológia, a statisztika, a helytörténet stb. módszereivel a verbális és nem verbális adatok feltárásából és elemzéséből állnak.

3. feladat

<p>Az alapvető változások elérési módja</p>	<p>Saját problémáik megfogalmazásába és megoldásába bevonni a helyi lakosokat</p>	<p>Adatgyűjtés a helyi problémákról, döntéshozatal a továbblépés legcélszerűbb irányáról</p>	<p>A célok tisztázása, az emberek megszervezése az ellenséges célok legyőzése érdekében</p>
--	---	--	---

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=eselynovelo-Balazsi-Kozos>

Erikson Erik.H.(1966): Identität und Lebenszyklus. – Suhrkamp, Frankfurt/M.

Riesmann David (1983): A magányos tömeg. – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Buber Martin (1999): Én és Te. – Európa Könyvkiadó, Budapest, 15.o.

Vercseg Ilona dr.: Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak

Módszertani útmutató a közösségi szociális munkáról, Győri Családsegítő Szolgálat, Észak-Dunántúli Regionális Módszertani Központ, Módszertani útmutató a közösségi szociális munkáról

URL:

http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/02001425b1246fe38525664000665c75/c25665214fdbda8ec1256f1800529729?OpenDocument

kapcsolódó MEK dokumentum: Beke Márton [et al.]: Integrált közösségi és szolgáltató terek

MEK URL: <http://mek.oszk.hu/07900/07917/>

egyéb kapcsolódó dokumentum: Balázi Károly: Közösségfejlesztés

URL: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=eselynovelo-Balazsi-Kozos>

kapcsolódó MEK dokumentum: Dr. Balipap Ferenc: A társadalom- és közösségfejlesztés, mint szakmai tevékenység Nemzeti Fejlesztési Tervhez kapcsolásának időszerűsége, szükségessége és konkrét lehetőségei

MEK URL: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00016/2szin7_5.html

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. Bp., 1995.

Balázi Károly: Település- és közösségfejlesztés. Főiskolai jegyzet. Nyíregyháza, 2000.

Csepeli György: A szociálpszichológia vázlata. József Műhely Kiadó. Bp., 1997.

Kagan, dr. Spencer: Kooperatív tanulás. Ökonet Kft. Bp., 2001.

Merton, Robert K.: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Gondolat. Bp., 1980.

Gosztonyi, Géza (1998): Közösségi szociális munka; in: Kézikönyv szociális munkásoknak; Bp.1998

Gosztonyi Géza: Közösségi szociális munka II. c. képzési szakanyag

Szociális munka csoportokkal 4. Kötet (Hegyesi-Kozma-Szilvási- Talyigás szerk.) Bárczi Gusztáv GYTF, Bp. 1997.

Németh László: Szociális munka csoportokkal. (Kézikönyv szociális munkásoknak)

AJÁNLOTT IRODALOM

Vercseg Ilona dr.: Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak
(http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/0a84037251c6a630c1257075002e65aa/c25665214fdbda8ec1256f1800529729?OpenDocument)

Varga A. Tamás – Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés. Megjelent 1998 novemberében Budapesten. Kiadja a Magyar Művelődési Intézet 293 oldalon

PAROLA. A Közösségfejlesztők Egyesülete évente négyszer megjelenő lapja. Településeknek, közösségeknek, segítő szakembereknek. I. évfolyam: 1990. Felelős szerkesztő: Péterfi Ferenc

Zastrow,C.(1982) A szociális munka közösségi gyakorlata; in:Közösségi szociális munka 3. Kötet (Gosztonyi Géza szerk.) Semmelweis , Kiadó, Bp. 1994.

Wirt,L.(1964):Adalékok a helyi közösség definíciójához; in: Közösségi szociális munka 3. Kötet (Gosztonyi Géza szerk.) Semmelweis , Kiadó, Bp. 1994.

Briscoe,C(1980): A közösségi munka értékei,céljai és alkalmazási formái; in: Megfigyelés és cselekvés;Válogatás a közösségi munka elméleteiből;(Varsányi szerk.) Balassi Kiadó, Bp.1999

A(z) 1853–06 modul 013–as szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 762 02 0010 54 01	Gerontológiai gondozó
54 762 02 0010 54 02	Pszichiátriai gondozó
54 762 02 0010 54 03	Szenvedélybeteg-gondozó
54 762 02 0010 54 04	Szociális gondozó, szervező

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
15 óra

MUNKANYELVI ANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató